

**O`ZBEKISTAN RESPUBLIKASI XALIQ BILIMLENDIRIW
MINISTRLOGI**

**A`JINIYAZ ATINDAG`I NO`KIS MA`MLEKETLIK PEDAGOGIKALIQ
INSTITUTI**

**«Pedagogika» fakulteti
«Muzikalıq ta`lim» Bag`dari`**

IV –kurs talabasi` Jumabaev.A

**«Baqsi-jiraw tiykarlari»
pa`ninen**

tema: Каракалпак баксылары хам дастанлары

O`z betinshe jumisi

Pan oqitiwshisi: I.Moyanov

Каракалпак баксы-жырау хам дастанлары

1. Каракалпак баксылары хакында тусынык.
2. Кыз баксылар.
3. Генжебаи Тылеумуратовтын омиры хам доретыушылыгы.
4. Каракалпак дастанлары хаккында.

Каракалпак баксылары

Каракалпак халы уза 1 сирлерден бери 53 турмыс -тиришилигини4 айнасы сыпатында тбрли жанрларда бай музыка м1дениятын 81м 1дебий мийрасын д5реткен. Халы3ты4 а7ыз-1дебиятын заманнан заман2а, атадан бала2а алып кели7ши, халы3 д5ретпелерин ядлап, оны 5зи жаса2ан заман тилине бийимлеп 3айта ислеп, халы3ты4 а7ыз-еки с5з 5серин с5йлеп, айтып жырлап бери7ши, бул 5нерге 5зини4 5мирин сарп ети7ге халы3ты4 жырлары жыра7 менен ба3сылары, 3ыссахан менен шайырлары, ертекши менен сазенде 81м 3осы3шылары болады.

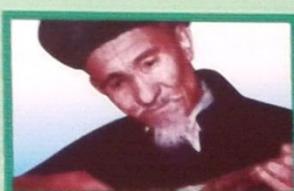
QARAQALPAQ BAQSILARI HAM SAZENDELERI

Esjan baqsi

Amet baqsi

Qarajan baqsi

Bekturg'an baqsi

G'aybulla baqsi

O'ten baqsi

Tilewmurat baqsi

Tinibay baqsi

Aytjan Xojalepesov

Ibraym Patullayev

Japaq Shamuratov

*Genjebay
Tilewmuratov*

*Sa'Imenbay
Sadıqov*

*Karimbay
Tinibaev*

*An'satbay
Qayratdinov*

*Qurbanbay
Esshanov*

*Turg'anbay
Qurbanov*

*G'ayrat
O'temuratov*

*Ten'el
Qalliev*

- Олар д5реткен м1дений мийраслар 5зине т1н блкен айырмашылы3лар менен бирге улы7ма халы3лы3 м1дениятты4 5сип ра7ажланы7ына 3ос3ан блкен блеси болып есапланады.
- *6рметли Президентимиз И.Каримовты4 «%тмишин билмеген халыты4 келешеги жо3» деген даналы3 с5зи блкен 18мийетке ийе.
- Бунда 81р бир халы3 5зини4 тарийхын, ата-бабадан киятыр2ан м1дений мийрасын, м1дениятын, 1дебиятын, к5ркем-5нерин, тарийхын били7и келешек жасларды миллий м1деният3а, 5зин-5зи тере4 били7ге миллий 2оя-2а, м1дений мийрасымызды 81р т1реплеме тере4 бйренип бары72а ша3ырады.

- №араЗалпаЗ халЗыны4 музыка м1денияты ерте заманлардан берли 5сип ра7ажланып келеди. Бул ра7ажланы7 жасларды тарийхшы алымларымызды4, илимпазларды4, 1дебият 81м к5ркем-5нер изертле7ши алымлар, т1репинен изертленип, 81рт1реплеме тастыйы3ланып келмекте.
- №араЗалпаЗ халЗыны4 музыка м1дениятын ра7ажландыры7шылар, е4 ескиден киятыр2ан сбйикли 5нерпазларымыздан есапланылату2ын-жыра7лар, баЗсылар, Зыссаханлар, Зосы3шылар болып есапланады 81м тилге алынады.
- Оларды4 сазы менен с5зи халы3ты4 тилигине сай бнлес болып келеди.
- ХалЗымызды4 м1дений мийрасы бол2ан музыка м1дениятларымызды ра7ажландыры7шылар бол2ан жыра7, баЗсы, Зыссахан 81м Зосы3шыларды4 тут3ан орны о2ада уллы.

№ 3 БА № С Ы Л А Р

- Диншилер т1репинен Занша Зу7далансада №араЗалпаЗлар ишинен Зыз баЗсы *брлиманны4 Зыз баЗсы №1нигблди4 (q900-q9wi) шайыр С1пура Зызлар шыЗЗанлы2ын билемиз.
- №араЗалпаЗ халЗыны4 классик шайыры БердаЗ шайырды4 ул-Зызларыны4 ишинен Зызы *брлиман «Зыз баЗсы» деген атаЗЗа ийе болады.
- *брлиман 1кеси БердаЗты4 ЗосыЗлардан, д1станларын, «Гблбблббл»- де жбда жазсы айтады. Мбйтен ру7ы, тели тийресинен Забыл деген жигитке Зызы *брлиманды узатады.
- *брлиман qiig -жылы ту7ыл2ан №аражан деген улына ду7тар шерти7ди qw жасынан баслап бйретеди.
- *брлиман баласы №аражанды Засына еритип ел аралап ЗосыЗ айтып баЗсышылыЗ етеди. №аражан маналай2а ду7тар ешертеди.
- Qiеу-жылы БердаЗ т1репинен соЗтырыл2ан ду7тар Зызы *брлиман2а, со4ынан *брлиманнан №аражан2а мийрас болып Залады. брлиман -«Ашы4 Н1жеп», «Гуру2лы», «№ырман д1ли», «@1рип ашыЗ», «Юсуп Ахмед», «Саятхан Хамра» д1станларын блкен шеберлик пенен атЗарату2ын бол2ан.
- *брлиман 5зини4 баласы №аражанды t,y жасынан баслап ду7тар шерти7ге бйретип атаЗлы баЗсы д1режесине жеткереди

- №араЗалпаЗ халЗында «№ыз баЗсы»- деген 86рметли атаЗЗа ийе бол2ан баЗсы Зызларды4 бири №1нигбл- №араЗалпаЗларды4 «БексыйыЗ» ру7ынан ол атасынан жаслай жетим Залады.
- Жаслайынан а7ылларда2ы Зыссаханларды4 Зысса д1станларынан к5п ты4лап бйренип алады. №ыссаханлардан «С1н17бар»-д1станын ядлап алып ЗыссаханлыЗ жолына салып к5пшиликке айтып берету2ын болады.
- №1нигблди4 кбшли да7ысы жбд1 жа2ымлы 81м саз да7ысЗа екенлигин, оны4 Зысса жолына айты7 шеберлигин, оны4 талантын 86рметлеп атаЗлы баЗсы Есжан №осполатов №1нигбл менен ушрасып оны 5з 317ендерлигине алады, ЗосыЗлар, д1станлар бйретеди. Солай етип №1нигбл 5зини4 хош 8а7азы менен аз2ана 7азыт ишинде «№ыз баЗсы» деген атаЗЗа ийе болады 81м к5пшилик халыЗЗа танылады. Есжан баЗсы менен той-мерекелерде атЗар2анда Есжан баЗсы ду7тарын шерткен, №1нигбл Зосы2ын айтЗан еке7и ел аралап баЗсышылыЗ еткен. «№ыз баЗсы» 31нигбл 1йне баЗсышылыЗ 5нерини4 жетилискен уа2ында 1928-жылы жигирма сегиз жасында Зайтыс болады.
- №ыз баЗсы №1нигбл аз2ана 5мирини4 ишинде 5зини4 жа2ымлы хош 8а7азы менен к5пшиликти4 н1зерине тбскен №араЗалпаЗ халЗыны4 баЗсы Зызларыны4 бири болады.

ГЕНЖЕБАЙ ТИЛЕ?МУРАТОВ

- !кеси Тиле7мурат баЗсы №араЗалпаЗ халЗыны4 атаЗлы баЗсысы бол2ан адам. Генжебай баЗсы жаслайынан-аЗ ду7тар шерти7ди, ЗосыЗ айты7ды 5з 1кесинен бйренеди.
- К5п жыллар изине ерип, той-мерекелерге бирге барып д1стан ЗосыЗларын ты4лап бйренеди.
- Н5кис пединститутына оЗы72а кирип, студентлик жылларында радио арЗалы эфирден Генжебай Тиле7муратов ЗосыЗлар айта баслайды 81м 5зини4 б1лент лапызы, наманы таза, сазды ду7тарды шертип шебер атЗары7шылы2ы менен к5пшиликти4 н1зерине тбсип ал2ыс3а мяссар бола баслайды. ОЗы7ын тамамлап илимлер академиясыны4 искусство секторында илимий хызметкер болып жумыс3а орналасады 81м соннан 5мирини4 аЗырына шекем №араЗалпаЗ музыка м1дениятын ра7ажландыры72а белсене хызмет Зылады.
- О2ан «№араЗалпаЗстан2а мийнети си4ген м1деният хызметкери», «№арЗалпаЗстан халыЗ баЗсысы», «БердаЗ атында2ы М1млекетлик сыйлыЗты4 лаурияты», 86рметли атаЗлары берилди.
- Республикамызда2ы белгили- «Мухаллес» ду7таршылар ансамблини4 биринши ш5лкемлестири7шиси болады, 81м к5плеген ш1киртлер таярла2ан белгили баЗсы 81м устаз д1режесине жетисти.
- №араЗалпаЗстанны4 ту7ыс3ан Республикаларда 5ткерилген м1деният кбнлерини4 актив Затнасы7шысы болады.

БАНҰСЫ ДІСТАНЛАРЫ

- Базсылар айтатуын «Юсуп Ахмет», «@1рип ашы3» д1станлары менен «Г5ру2лы» д1станыны4 барлы3 ша3абы Зыссаханлар озыйтуын «Юсуп Злейха», «*6рли-Запыран» та2ыда бас3а шы2ыс 1дебиятларыны4 Зысса китаплары 81м №ара3алпа3 халы3 шайырларыны4 шы2армалары репертуарлары киреди.
- «@1рип ашы3», «Юсуп Ахмет», «Г5ру2лы» сия3лы д1станларды4 т6рли ша3аплары №ара3алпа3 базсыларыны4 негизги репертуары болады.
- Сондая3 №ара3алпа3 базсыларыны4 Репертуарларында «Саятхан Хамра», «*6рлиЗа- *айрат», «Ашы3 Н1жеп», «Да7летярбек», «Юсупбек» Зуса2ан д1станлары ке4нен орын ал2ан.

Qaraqalpaq baqsıları ha'm jirawları

- №араЗалпаЗстан баЗсылары, Зыссаханлары, шайырлары бул д1станларды е00-жыл да7амында айтып 5зи алдына №араЗалапЗ версиясын пайда еткен. Усындай д1станлар Затарына 5збек, т6ркмен, ЗазаЗ, т1жик, уй2ыр халыЗлары арасына ке4 тарал2ан «Юсуп Ахмет» д1станыны4 е00-жыл да7амында №арЗалпаЗлар арасында айтысып оны4 миллий эпосына айналып кеткенин айты72а болады.
- Хорезмде пайда бол2ан д1стан (эпос) %збеклергеде, №араЗалпаЗлар2ада, Т6ркменлергеде ортаЗ эпос болы7 менен бирге 81р бир халыЗ бул д1станды 5зини4 тил 5згешеликлери менен музыкалыЗ атЗары7 айрыЗшалыЗлары менен жарлайту2ын ескерти7 керек.

